

Emlékek a magyarörmény orvostörténet köréből

„Bizonyára véletlen a találkozás, de 1685-86-ban, ...mikor Budának és Budavárának visszafoglalása a töröktől szintoly történelmi jelentőséggel bírt, ismét örményeket látunk lelkesedni a magyar ügy mellett s ők azok, kik az igaz lelkesedés mellett a legtevékenyebb szerepet viszik ennek a fontos nemzeti ügynek szolgálatában.”

Négy érdekes szereplője van ennek a konspirációnak, mindannyian bevándorolt örmények, kik között Budán, kettő pedig Bécsben tartózkodik, s innen értesítik egymást és Badeni Hermann őrgrofot, a hadi tanács elnökét a török tábor fontosabb dolgairól. Egyik kivételével, ez Sáhin Lukács bécsi orvos, mindannyian kereskedő emberek, kiknek azonban mellékfoglalkozásuk is van, mert a török hódoltság korabeli állapotok nem nyújtottak oltalmat a személy és vagyonbiztosságnak s legtöbb esetben a bizonyos veszedelembé ment a kereskedő, mert két alternatíva előtt állott: vagy rajtaveszt a portékáján, vagy ha szerencsésen túladdott rajtuk, a török harácsolja el a nyereséget.

Az első, név szerint Gábor mester, a kereskedésen kívül szabó mesterséget folytatott. Ő a konspiráció mozgatója, ki leveleit Gregor nevű kipróbált hűségű szolgálójával Bécsbe juttatja Johann Diodato Armeno ötvösmesterhez és Sáhin Lukács orvoshoz, honnan a bécsi hadi tanács elnöksége informáltatni szokta magát. Gábor mester sok nyelvet beszélt, üzlete Budán volt, tehát könnyen érintkezhetett a törökökkel és nagy összeköttetésénél fogva alkalma volt a török tábor belső életének fontosabb mozzanatairól tudomást szerezni.

„Sáhin tekintélyes bécsi örmény orvos, ismerőse úgy a budai pasának, mint a hadi tanács elnökének, ki őt ügynökéül használta.”

(Bányai Elemér: Örmény anekdoták és egyéb apróságok. II. kötet, 1902.)

Az egyik első kolozsvári gyógyszer-tulajdonos, Mauksch Tóbiás református ember volt, ki német nyelven „Instrukció”-kat írt, akkor még kiskorú fiának, kinek remélte átadni később a céget:

„Az árukat azonban a vásárhelyiekkel mindig egyszerre hozassa egy megbízható fuvarossal és ugyanazzal vitesse el Marosvásárhelyre, ha mindjárt 12-15 Rfh-ot is fizet neki, csak az örményekkel ne hozassa, mert ezek a külföldi árut hamissal cserélik ki. Óvakodj kedves fiam, minden tekintetben az örményektől, Csiki Waltert is tönkretették. Mivel Vásárhelyt nincs droguista hivatal, a szamosújvárt

kell igénybe venni.” Miután lelkére köti, hogy csak református vallású gondnokot keressen, így folytatja: „A bécsi áruk megrendelésénél és ideszállításánál ügyelni kell, mert a bécsiek csalása sokszor kézzel fogható, néha a contóban 100-200 rhf-tal is megcsalják az embert.” ... „Mivel mi egy bécsi fontot, a görög örmények pedig csak 20-24 latot adnak, úgy a versenyt velük szemben felvehetjük.” Azt ajánlja fiának, Pesten tanuljon, mert egyenlő oktatása a külföldivel, gyermekeit pedig a református kollégiumba adja, ne engedje, hogy őket elmagyarosítsák.

Ennyi ellentmondás dacára, a legfontosabb talán a szamosújvári drogistáról szóló hír. De lássuk, miént is alakult az ottani gyógyszer-tár!

Szamosújvár is a patika tartására kötelezett városok sorába került, igaz, ennek teljesítése nem történt meg azonnal. Brassó és Segesvár 1720-ban, Szászváros 1727-ben, Kolozsvár 1732-ben, Temesvár 1737-ben, Fogaras 1738-ban, Nagyvárad 1742-ben, Nagykároly 1747 után küldte a Gubernium átiratát Szamosújvár városához.

I.

„Ő császári és apostoli királyi felsége, Ausztria főhercege, Erdély nagyfejedelem, Székelyek grófja, a mi legkegyelmesebb Urunk, nevében a szamosújvári tanáccsal közlendő:

35 786. A királyi kormányzék tudomására jutott, hogy azon város kebelében nincs gyógyszer-tár, felhívatnak ennél fogva Uraságtok, hogy tudassák a királyi kormányzékkel, szükségesnek tartják-e annak felállítását, és ha annak szüksége csakugyan fennfirogna, gyógyszerészről kellően gondoskodjanak és a kormányzéknek illetéknéppen jelentést tegyenek.

Az Erdélyi Királyi Kormányzékától, Szeben, 1786. január 27.

Gróf Teleki Károly sk.
Horváth Antal s.k.
Székely Dávid s.k.”

II.

Kivonat az előjárósági kiadványok töredékeiből az 1786. évből.

„A folyó évi január 27-éről 190. sz. alatti kegyelmes guberniális döntvény következtében gyógyszer-tárnak felállítása iránt, azt állapítottuk meg legalázatosabban válaszul, hogy mi elhatároztuk magunkban a gyógyszer-tár felállításának módozatáról

Az összeállítás eredetileg Dr. Kapronczay Károly: Adatok a magyarörmény orvosok és gyógyszerészek történetéhez című munkájában, a Magyar-Örmény Könyvtár 8. köteteként 2002-ben jelent meg.

gondoskodni, és ezen gondoskodásnak olyan intézkedéseket fogantatosítottunk, miszerint mindaz, ami a gyógyszerház létesítésével kapcsolatos a város költségén lehessen felállítani. Egyébiránt nagybecsű kegyeibe legalázatosabban ajánlottan maradtunk a legmélyebb tisztelettel.”

III.

Tárgyaltatott Szamosújvárt az 1788. év március 26-án id. Jakabffy Kristóf elnöklete alatt tartott tanácsülésben. Jelen voltak: Dániel Miklós, ifj. Jakabffy Kristóf, Balta Márton, Rác Joakim, ifj. Novák Jakab, Gorovej Kristóf, Berkai Emanuel, fő- és ifj. Kovrik Tódor aljegyző, Karátsony Karácson főorátor. Betegsége miatt távol maradt Karátsony Adeodát.

E tanácsülés alatt, midőn hosszas megbeszélés tárgya volt a városban felállítandó gyógyszerház ügye, Karátsony főorátor úr önként azon ajánlatot tette, hogy ha a gyógyszerház felállítására és nyitására kizárólagos jogot nyerne, ez esetben a plébánia templomunknak építkezéséhez 100 arannyal járulna. Egyhangúlag határozott: minthogy Karátsony Karácson úr plébániatemplomunknak önként, egyszerűen mindenkorra 100 aranyat ígért ő egyedül és kizárólag állíthasson és nyithasson gyógyszerházat és polgártársaink közül senki se merészeljen más új gyógyszerházat akár egyedül akár mással szövetkezve felállítani, következő feltételek mellett azonban:

1. ha az általános érvényben álló magas rendeletek és gyógyszerészeti utasítások mellett fog árulni és törvénytelen díjszabásokkal vevőit nem fogja terhelni,

2. orvosoknak és sebészeknek ezentúl nem leendő szabad gyógyszereket maguknál tartani, annál kevésbé áruba bocsátani, hanem összes gyógyszereiket a gyógyszerházból tartoznak beszerezni,

3. ha Karátsony Karácson úr, vagy utódai a gyógyszerházat megtartani nem akarnák, avagy áruba bocsátanák, a várost illetné az elővásárlási jog, és ha azt a város megvenni nem akarná, a polgárok közül bárki azt megvehesse.

Szamosújvár szab. kir. város tanácsának levéltárából 1818. május 5-én.

Kírta:
id. Govrik Márton s.k.
levéltáros

Kelt, Szamosújvár szabad királyi keresk. városban, 1788. március 26-án.

Karátsony Karácson s.k.
id. Jakabffy Kristóf s.k. főbíró
Berkai Emanuel s.k. főjegyző

Alulírott ezennel elismerem, hogy tekintetes Karátsonyi Karácson úr a gyógyszerház felállítása fejében a plébániatemplomnak ígért és fennebb említett 450 frtot a városi pénztárba a mai napon hiány nélkül befizette.

Szamosújvár, 1792. szept. 14.

Rác János s.k.
városi pénztárnok

Ezen engedély okmány 1792. október 10-én Szamosújvár szab. kir. város betáblázási jegyzőkönyvébe 159 és 160 lapokon szóról-szóra bevezettetett és kiadott.

Balta Márton s.k.
főbíró
Benő Imre s.k.
városi főjegyző

(Nits János gyűjtése, in: Dr. Orient Gyula: Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története, 1926.)

Örmény „Kórház” Kolozsváron

Kolozsváron a városközpontban (az Egyetem és Jókai utcától határolt Bástya – ma Fortaretei utcában, a 8. sz. alatt) van egy kisebb ház, amelynek homlokzatán az alábbi szöveg olvasható:

„SZABEL BOLDIZSAR / istenes alapítványi végrendelete szerint / maradikai által hat szegény elaggot / férfiak ápolására 1814-be létre / hozatatt / kórház! újból épített fia SZABEL MENYIHÁRD / gyámkodása alatt és költségén / 1844-ben.”

Gondolom, nagyon sok olyan kolozsvári van, aki nem tud erről a nevezetes házról, s biztos vagyok benne, ha arra visz az útja, megáll majd az épület előtt és megnézi az emléktáblát.

Szabel Boldizsár különben, az alapító, a múlt század elején a város tisztos polgára volt. És örmény. Ez kiderül Szongott Kristóf Genealógiájából, amelyben így ír: „Sabel német szó, jelentése: kard, szablya.”

E kis kórházat, melyet „hat szegény elaggott férfiak ápolására 1815-ben” egy örmény polgár, kereskedő létesített, 30 év múlva valamelyik utóda restauráltatta. És másfél évszázad elteltével a ház még ma is áll.

A Kolozsváron megtelepedett örmények (a Nuridjánok, Murádinok, Gogománok, Korbulyok, Patrubányok, Gajzágók, Agopcsák és még mások) számos olyan épületet emeltettek, amelyek a város nevezetességei közé tartoznak. Érdekes volna kideríteni, hogy melyek is ezek, és mivel járultak hozzá az örmények két-háromszáz év leforgása alatt Kolozsvár felvirágzásához.

(Keresztes Zoltán – Arménia, Ko. 1992. december. 5.)

Köztisztületnek örvendtek elődeink, de életük nem volt kizárólag munka és törődés. Egy más jellegű emléket többféle megvilágításban írtak le az utókor számára. Wolf Gábor, tordai gyógyszerész jeles botanikus is volt. Növénygyűjteményében nem egy ritka példány foglalt helyet. Haynald erdélyi püspök is szenvedélyes botanikus volt, sűrűn levele-

zett Wolffal és kiegészítették egymás gyűjteményét. Haynald egy alkalommal bérmálást végzett Tordán, mely után a püspök Wolff Gábornál látogatást is tett. Ez alkalommal a tordai civisek a püspök tiszteletére bankettet rendeztek, mely jó éjfélig tartott, mikor is a két botanikus szívélyesen elbúcsúzza egymástól, lakására tért. Egy kis idő múlva megszólalt a gyógyszerári csengő, a püspök huszára lépett be, receptet adott át:

Rp: Auri, optim
Körmöciani
No. Centum.
Ds: Szüks. esetén
naponként 1 db.
elhasználható
Torda, 1851.
Dr. Haynald
Ad rationem meam...

A segéd nem értette, felköltötte a principalist. Wolff a segédet nyugalomra küldte, a pénzt pordobozba tette, még ostyát is mellékelte hozzá. A dobozra ráírta: Óvatosan használható, naponként egy darab. A huszárnak pedig megjegyezte: ha nem használna az orvosság, hát megrepétálja szívesen.

Mint kiderült, Haynaldnak a szállodai számla kiegyenlítésére nem volt elegendő pénze.

(Dr. Orient Gyula: *Az erdélyi és bánáti gyógyszerészet története*, 1926. – *Arménia, Kv.*, 1993. febr. 13.)

Ugyanakkor elődeink nemcsak haszonélvezői voltak a magyar orvosi oktatásnak, hanem támogatói is. Elsőként Csasz Mártont említjük meg: az 1860-ban elhunyt orvostudor, végrendeletileg 12 ezer frt névleges értékű magyarországi földtehermentesítési kötvényt hagyott az orvoskar tantestületnek, a kötvények szelvényei után járó évi összegeket pedig 4 orvostanhallgató és 2 sebészhallgató támogatására. Ugyancsak a budapesti orvostudományi egyetemet részesítette adományában a baraczházi Cabdebó Gergely-féle szorgalmi díj alapítvány, melyet édesapja emlékére az 1894. nov. 12-én elhunyt özv. Hamvay Miklósné, született Capdebó Antónia tett végrendeletileg. Ebben „4000 Ft kamatai évente szorgalmas, jó viseletű és szegény sorsú magyar orvostanhallgatók felsegélésére fordítandók.”

Nem kevésbé részesült kezdetől magyarörmények önzetlen segítségével a kolozsvári egyetem. Az 1872. november 10-én induló intézmény felavatása előtt özv. Mártonffy Gergelyné (szül. Koncz Julianna) 2000 Ft-ot adományozott ilyen nevű hallgatónak, vagy bárki más szegény sorsú diáknak. Rövidre rá a neves kolozsvári újságíró, K. Papp Miklós tett ugyancsak 2000 Ft alapítványt hasonló célból (1872. dec. 31.)

Végül Szamosújvár városa két 120 Ft-os támogatást szavazott meg az említett egyetem szamosújvári születésű, igyekvő tanulójának és két más, szabad felhasználású ugyancsak 120 Ft-nyi évi ösztöndíjat. (1873. nov. 27.)

Ashot Baghdasaryan: Ősz (1999)